

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

**CONSTITUCIONALITAT DE LA PENA DE PRESÓ
PERMANENT REVISABLE**

MÓNICA LÓPEZ GARCÍA

GRAU: ADE + DRET

TUTOR: JOAN BAUCELLS LLADÓS

DATA: 8 de maig de 2017

RESUM

La pena de Presó Permanent Revisable ha sigut introduïda a través de la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de Març, suposant un gran canvi per l'ordenament jurídic, tenint en compte la falta de regulació d'aquesta pena en els últims Codis Penals del segle XX. Aquesta pena ha portat a qüestionar la seva constitucionalitat en front als diferents principis de l'ordenament jurídic-penal, deixant veure sobretot una afectació al principi de legalitat i una manca d'intenció de reinserció social cap al penat, considerant-la com un simple assegurament del delinqüent i la seva funcionalitat per recuperar la confiança de la societat.

La seva constitucionalitat i, per tant, l'acceptació de la incorporació d'aquesta pena en l'ordenament jurídic ha sigut gràcies a la revisió que es durà a terme de la condemna del penat, a través d'una sèrie de requisits que s'hauran de complir. Addicionalment, considerant l'aplicació de les actuals penes de llarga durada, es considera la Presó Permanent Revisable igualitària a aquestes i, fins i tot, més beneficiosa pels seus terminis de durada, arribant a la qüestió de si aquesta nova pena és necessària i si la real necessitat es troba en l'actualització completa del Codi Penal Espanyol.

Paraules claus: presó permanent revisable, constitucionalitat, reinserció social, principi de legalitat.

ÍNDEX

1. ABREVIATURES.....	3
2. INTRODUCCIÓ.....	4
3. LA PRESÓ PERMANENT REVISABLE.....	6
3.1. La reforma del Codi Penal: LO 1/2015 de 30 de Març.....	6
3.1.1. Motius i arguments per a la incorporació de la Pena de Presó Permanent Revisable	6
3.2. Nova regulació al Codi Penal.....	9
3.2.1. Diversitat de delictes.....	10
3.2.2. Accés al tercer grau.....	12
3.2.3. Permisos de sortida	13
3.2.4. Llibertat condicional	14
3.3. Crítiques.....	14
4. ANÀLISIS DE LA CONSTITUCIONALITAT DE LA PENA.....	18
4.1. Estudi de l'article 25 de la Constitució Espanyola.....	18
4.1.1. Principi de legalitat: article 25.1 CE.....	18
4.1.2. Principi de reinserció social: art. 25.2 CE	22
4.2. Comparació amb el Dret Comparat.....	27
4.2.1. Cas Vinter vs Regne Unit	30
5. LES PENES DE LLARGA DURADA VS LA PENA DE PRESÓ PERMANENT REVISABLE.....	32
6. CONCLUSIONS	35
7. BIBLIOGRAFIA	37

1. ABREVIATURES

Article: Art.

Boletín Oficial del Estado: BOE

Codi Penal: CP

Consell General del Poder Judicial: CGPJ

Constitució Espanyola: CE

Convenció Europea de Drets Humans: CEDH

Fonament Jurídic: FJ

Llei Orgànica: LO

Presó Permanent Revisable: PPR

Tribunal Constitucional: TC

Tribunal Europeu de Drets Humans: TEDH

2. INTRODUCCIÓ

El present treball pretén analitzar una de les reformes més importants que s'han dut a terme al llarg dels anys del CP, la PPR introduïda per la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de Març.

La implementació d'una nova pena com la PPR ha suposat un gran canvi per a la legislació espanyola, considerant que fa més d'un segle, concretament a l'any 1822, que es va introduir per primer cop la idea de perpetuïtat a través de la pena de treballs forçosos. No obstant, tal i com sosté el CGPJ¹, degut a que aquesta perpetuïtat no s'ha trobat regulada en cap dels CP del segle XX, es podria arribar a tractar la PPR com una novetat en l'ordenament jurídic espanyol. Per aquest motiu, s'ha considerat rellevant l'estudi de l'aplicació d'aquesta pena.

L'objectiu principal del treball és aprofundir en el contingut de la PPR per tal de discutir la seva possible inconstitucionalitat, com la majoria de la doctrina ha opinat des de l'Avantprojecte del 2013. Seguidament, també es vol arribar a qüestionar les actuals penes de llarga durada, les quals es podrien arribar a considerar com a perpètuas comparant el total d'anys d'aplicació d'aquestes enfront de la PPR.

Per tal d'arribar a resoldre els objectius del treball, es presentarà el mateix en tres apartats. En primer lloc, es farà una breu introducció a la PPR, començant pels motius que van portar a l'aprovació de la nova pena a través de la LO 1/2015; seguit de la presentació de la regulació en sí de la mateixa; així com també de les diverses crítiques que ha ocasionat la seva entrada en vigor.

En segon lloc, i en relació a les crítiques abans esmentades, s'introduirà l'anàlisi de la constitucionalitat de la pena, fent referència als dos principis constitucionals més esmentats per la doctrina i considerats més importants alhora de qüestionar una possible inconstitucionalitat, tenint en compte que parlem d'una pena amb idea de

¹ Consell General del Poder Judicial (2013). *Informe al Anteproyecto de Ley Orgánica por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal*. p. 25. Recuperat 28 de desembre de 2016 des de http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Poder_Judicial/Consejo_General_del_Poder_Judicial/Actividad_del_CGPJ/Informes/Informe_al_Anteproyecto_de_Ley_Organica_por_la_que_se_modifica_la_Ley_Organica_10_1995_de_23_de_noviembre_del_Codigo_Penal

perpetuïtat: el principi de legalitat i el principi de la reinserció social. En aquest segon bloc també es vol dur a terme una comparació amb el Dret Comparat, específicament amb França, Itàlia, Alemanya i el Regne Unit, països que regulen una condemna similar a la PPR, amb l'objectiu d'arribar a veure si la nostra actual pena és semblant a la del Dret Comparat, per tal també d'entendre com s'ha aconseguit la constitucionalitat en aquests ordenaments jurídics.

Finalment, es vol fer una petita comparativa entre les penes de llarga durada vigents en l'actualitat amb la PPR, amb l'objectiu d'entendre la seva diferència en termes de perpetuïtat, així com també enllaçant-t'ho amb la discussió de la constitucionalitat abordada en l'apartat anterior per tal de veure si hi ha una real necessitat d'introduir aquesta novetat a l'ordenament jurídic espanyol.

Abans de donar pas a l'argumentació del treball es vol fer menció a la part d'una carta de 310 presoners italians condemnats a cadena perpètua dirigida al president de la República, Giorgio Napolitano:

“Señor presidente de la República estamos cansados de morir un poco todos los días. Hemos decidido morir una sola vez, pedimos que nuestra pena a la cadena perpetua se convierta en pena de muerte [...] La cadena perpetua es el invento de un no-Dios, tan malvado que no se puede imaginar. Es una muerte que hay que tragarse poco a poco. Es una victoria sobre la muerte porque es más fuerte todavía que la misma muerte. [...] Sueños que empiezan donde terminan / prisioneros para siempre / no nos matan, peor: nos dejan morir para siempre [...] La cadena perpetua transforma la luz en sombras”².

² El País, 1 de juny de 2007: Morir un poco todos los días, en http://elpais.com/diario/2007/06/01/internacional/1180648813_850215.html

3. LA PRESÓ PERMANENT REVISABLE

3.1.La reforma del Codi Penal: LO 1/2015 de 30 de Març

El dimarts 31 de març de 2015 es publicà al BOE la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de Març, per la que es modificà la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal, amb entrada en vigor a dia 1 de juliol del mateix any³.

D'aquesta manera es va fer oficial l'aprovació de la ja anomenada PPR, després de varis Avantprojectes, amb un conjunt de 181 vots a favor, 129 vots en contra i dues abstencions⁴. Així doncs, la LO 1/2015 dóna pas a la modificació i implementació dels articles 36, 70.4, 76, 78 bis, 92, 136, 140, 485, 572, 605 i 607 del CP.

Segons María Acale (2016, 32-34), aquesta reforma estaria en consonància amb la trajectòria que s'ha anat imposant al CP des del 2003, culminant amb el Codi més dur de l'actualitat. La gran controvèrsia que ha ocasionat aquesta reforma va quedar clara en el moment en que es va presentar un recurs d'inconstitucionalitat promogut per més de 50 diputats de partits polítics diferents, el mateix dia en que entrà en vigor la nova LO. Fins i tot es creu que tal pena no es farà efectiva mai, sent una pena de difícil i problemàtica aplicació, tal i com veurem al llarg del treball.

3.1.1. Motius i arguments per a la incorporació de la Pena de Presó Permanent Revisable

Una proposta tant polèmica havia d'anar acompanyada de la justificació o explicació per part del legislador. El Ministeri de Justícia, a dia 11 d'octubre del 2012 va argumentar en la nota de premsa de l'aprovació de l'Avantprojecte de reforma del CP textualment: "*amb la presó permanent revisable, inèdita en el*

³ Espanya. Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal, núm. 28. Recuperat 20 de desembre del 2012 des de <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>.

⁴ Congrés dels Diputats (2016). Proyecto de Ley. Recuperat 28 de desembre de 2016 des de [http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Iniciativas?piref73_2148295_73_1335437_1335437.next_page=/wc/servidorCGI&CMD=VERLST&BASE=IW10&FMT=INITXDSS.fmt&DOCS=1-1&DOCORDER=FIFO&QUERY=\(121%2F000065*.NDOC.\)](http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Iniciativas?piref73_2148295_73_1335437_1335437.next_page=/wc/servidorCGI&CMD=VERLST&BASE=IW10&FMT=INITXDSS.fmt&DOCS=1-1&DOCORDER=FIFO&QUERY=(121%2F000065*.NDOC.))

nostre ordenament, es proporcionarà una resposta penal més adequada a certs crims que causen una especial repulsa social”⁵.

Per a la majoria d'autors podria semblar que aquesta afirmació no és un argument contundent amb un pes rellevant per a aprovar una reforma de tal calibre, però degut a les diferents realitats socials que porten a diversos tipus delictius, el legislador ha d'adaptar les codificacions penals a la necessitat social del moment, i d'aquí que el legislador hagi arribat a incorporar el que seria una pena tractada com a cadena perpètua (Matellán, 2015). No obstant, hi ha estudis que demostren que els discursos mediàtics sobre temes penals sobrepassen la realitat, sent també un dels principals factors de la inseguretat de la societat. De la mateixa manera, els mitjans de comunicació propicien a una imatge conservadora del delictes, reivindicant la perillositat i, per tant, el seu càstig (García Aran, M. et. al, 2008).

Els arguments a favor de la implementació de la nova pena es troben recollits en el segon paràgraf de l'Exposició de Motius de la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de Març⁶, cal esmentar que aquests arguments s'han trobat recolzats per un sector minoritari de la doctrina. El primer motiu es troba en el mateix preàmbul el qual diu textualment “*la necessitat d'enfortir la confiança de l'Administració de Justícia fa precís posar a la seva disposició un sistema legal que garanteixi resolucions judicials previsibles que, a més, siguin percebudes en la societat com a justes*”. Sembla ser que tant en la nota de premsa del Ministeri de Justícia com en l'Exposició de Motius, el major motiu de la reforma és la necessitat de confiança i de demostrar un poder contundent de l'ordenament jurídic penal enfront als delictes penals tipificats com a greus. Però aquest excés de precaució podria arribar a ser negatiu, deixant veure una por per part del legislador cap als criminals violents

⁵ Ministerio de Justicia (2012). *El Gobierno aprueba el Anteproyecto de reforma del Código Penal*. Recuperat 28 de desembre de 2016 des de http://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/Portal/1292358725601?blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadername2=Medios&blobheadervalue1=attachment%3B+filename%3D121011_Nota_de_prensa_Anteproyecto_Codigo_Penal.pdf&blobheadervalue2=1288777317612

⁶ Exposición de Motivos de la Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal.

(Acale, 2016). De la mateixa manera, el Magistrat D. Vidal i Marsal va dir, en referència a la confiança dels ciutadans cap a l'Administració de Justícia, que no depèn de la longitud de les penes una major o menor confiança, sinó que depèn de la celeritat amb la que es tramiten els processos. (Cámara, 2016).

Seguidament, el legislador passa a remarcar una sèrie de motius per tal de justificar la PPR. En primer lloc, anomena el fet de supòsits d' excepcional gravetat, taxats pel propi CP en el seu article 33, esmenant com a pena greu la PPR. D'aquesta manera, segons el legislador, s'estarà justificant automàticament la resposta extraordinària mitjançant la imposició d'una pena d'aquest tipus, la qual s'engloba dins d'aquest precepte juntament amb altres penes com la presó superior a cinc anys, la suspensió de treball, etc., de caire absolutament menys greu. En aquest sentit, es troba l'article 139 i 140 CP referent al delicte d'assassinat, on el legislador opta per ampliar els supòsits pels que es preveu aquest article, podent diferenciar així tres categories diferents d'assassinat: el bàsic, previst pels delictes d'assassinat més "simples"; el qualificat, per la comissió de més d'una de les circumstàncies previstes per l'assassinat bàsic; i l'hiperqualificat, sent aquest últim previst per la PPR, amb tres circumstàncies taxades com d' excepcional gravetat. D'aquesta reforma, doncs, es despendria una regulació complexa que es podria arribar a contradir amb la idea del legislador espanyol de 1995, quan la finalitat principal del CP era la de reduir significativament l'abast del delicte d'assassinat (Díaz i Nieto, 2014).

En segon lloc, es defensa la reinserció social, criticada i posada en dubte per la majoria dels autors, a través de la revisió una vegada s'hagi complert una part mínima de la condemna. Si més no, i tal i com es veurà més endavant, es tracta d'una pena substancialment diferent a la pena de presó prevista fins ara, on el contingut resocialitzador podria arribar a quedar en dubte a causa de la falta de topalls cronològics màxims en termes de duració. Aquesta justificació de presó de durada determinada subjecte al règim de revisió podria quedar confosa amb la indeterminació de la durada de la pena (Acale, 2013).

En tercer lloc, remarca la no constitució d'una "pena definitiva" on es pot arribar a pensar que l'Estat es desentén del penat, textualment argumenta: "*es tracta d'una*

institució que comptabilitza l'existència d'una resposta penal ajustada a la gravetat de la culpabilitat, amb la finalitat de reeducació a la que ha de ser orientada l'execució de les penes de presó". De la mateixa manera i seguint la justificació, exposa que es tracta d'un model estès en el Dret Comparat europeu on el Tribunal Europeu de Drets Humans va declarar que *"quan la llei nacional ofereix la possibilitat de revisió de la condemna de durada indeterminada amb vistes a la seva commutació, remissió, terminació o llibertat condicional del penat, això és suficient per donar satisfacció a l'article 3 de la Convenció Europea de Drets Humans"*⁷. D'aquesta argumentació es desprèn una regulació específica, més enllà del model de Dret Comparat, la qual es tractarà més endavant. Finalment, nomena el pronunciament que va fer el Consell d'Estat a favor de la constitucionalitat de la pena, el qual l'exposarem més endavant (Exposició de Motius de la Llei Orgànica 1/2015, 2015).

3.2.Nova regulació al Codi Penal

La PPR es troba regulada a través de diversos articles depenent del delictes tipificat. Concretament en l'article 33.2 i 35 CP s'estableix que aquesta pena és una pena privativa de llibertat greu, reservada per supòsits d'extrema gravetat com: assassinat qualificat; mort del Rei o hereu; mort per atemptat terrorista; mort del Cap d'Estat estranger o persona internacionalment protegida per Tractat; i, la mort, agressions sexuals o lesions greus d'una persona en delictes de genocidi i crims de lesa humanitat.

⁷ Article 3 CEDH – Prohibición de la tortura: Nadie podrá ser sometido a tortura ni a penas o tratos inhumanos o degradantes.

3.2.1. Diversitat de delictes

Tal i com s'ha vist, són varis els delictes previstos per la PPR, trobant doncs una àmplia modificació en els supòsits de fet. A continuació es presenta un quadre comparatiu dels articles modificats que preveuen la PPR:

Article	Antiga regulació	Nova regulació
140	<i>Cuando en un asesinato concurren más de una de las circunstancias previstas en el artículo anterior, se impondrá la pena de prisión de veinte a veinticinco años.</i>	<p><i>1. El asesinato será castigado con PPR cuando concorra alguna de las siguientes circunstancias:</i></p> <p><i>1ª. Que la víctima sea menor de dieciséis años de edad, o se trate de una persona especialmente vulnerable por razón de su edad, enfermedad, o discapacidad física o mental.</i></p> <p><i>2ª. Que el hecho fuera subsiguiente a un delito contra la libertad sexual [...].</i></p> <p><i>3ª. Que el delito se hubiera cometido por quien perteneciere a un grupo u organización criminal.</i></p> <p><i>2. Al reo de asesinato que hubiera sido condenado por la muerte de más de dos personas [...].</i></p>
485	<i>1.El que matare al Rey, o a cualquiera de sus ascendientes o descendientes, a la Reina consorte [...] será castigado con la pena de prisión de veinte a veinticinco años.</i>	<i>1. El que matare al Rey o la Reina o al Príncipe o la Princesa de Asturias será castigado con la PPR.</i>
605	<i>1. El que matare al jefe de un Estado extranjero, o a otra</i>	<i>1. El que matare al Jefe de un Estado extranjero, o a otra persona</i>

	<i>persona internacionalmente protegida por un Tratado, que se halle en España, será castigado con la pena de prisión de veinte a veinticinco años. [...]</i>	<i>internacionalmente protegida por un Tratado, que se halle en España, será castigado con la PPR.</i>
607	<p><i>1. Los que, con propósito de destruir total o parcialmente un grupo nacional, étnico, racial, religioso o determinado por la discapacidad de sus integrantes, perpetraren alguno de los actos siguientes, serán castigados:</i></p> <p><i>1º. Con la pena de prisión de quince a veinte años, si mataran a alguno de sus miembros.</i></p> <p><i>Si concurrieran en el hecho dos o más circunstancias agravantes, se impondrá la pena superior en grado.</i></p> <p><i>2º. Con la prisión de quince a veinte años, si agredieran sexualmente a alguno de sus miembros o produjeran alguna de las lesiones previstas en el artículo 149.</i></p>	<p><i>1. Los que, con propósito de destruir total o parcialmente un grupo nacional, étnico, racial, religioso o determinado por la discapacidad de sus integrantes, perpetraren alguno de los actos siguientes, serán castigados:</i></p> <p><i>1º. Con la PPR, si mataran a alguno de sus miembros.</i></p> <p><i>2º. Con la PPR, si agredieran sexualmente a alguno de sus miembros o produjeran alguna de las lesiones previstas en el artículo 149.</i></p>
607 bis	<p><i>2. Los reos de delitos de lesa humanidad serán castigados:</i></p> <p><i>1º. Con la pena de prisión de quince a veinte años si causaran la muerte de alguna persona.</i></p>	<p><i>2. Los reos de delitos de lesa humanidad serán castigados:</i></p> <p><i>1º. Con la PPR si causaran la muerte de alguna persona.</i></p>

Tal i com s'aprecia en el quadre, són delictes que estaven previstos per ser complets com a llarga durada, per tant, delictes concrets tots ells relacionats amb

la mort de la víctima. En aquest sentit, es podria dir que la regulació espanyola s'apropa a la del Dret Comparat, en el sentit de que aquest últim preveu delictes similars en aplicació de la cadena perpètua. No obstant, en Dret Comparat s'estableixen una diversitat més àmplia de supòsits, com l'esclavitud o l'incendi d'un bosc en el cas francès, o la provocació d'una explosió per mitjà d'energia nuclear a Alemanya, fet que garanteix una efectiva aplicació de la cadena perpètua. És a dir, en termes comparatius amb la legislació europea, es podria considerar una previsió espanyola per la PPR que, possiblement, no s'arribaria a aplicar. Addicionalment, els diferents països europeus preveuen la cadena perpètua en un sentit que s'aproparia més a una PPR, a diferència de l'espanyola, degut als propis delictes previstos i a la regulació en quant a revisió i accés a la llibertat, tal i com es veurà més endavant.

3.2.2. Accés al tercer grau

Com a regla general, l'accés al tercer grau es troba regulat en l'art. 36.1 CP, el qual diu que aquest accés podrà ser efectiu un cop passats 15 anys del compliment de la condemna, exceptuant els casos de delictes relacionats amb organitzacions i grups terroristes i delictes de terrorisme tipificats al capítol VII del Títol XXII del Llibre II del CP, on seran necessaris el compliment de 20 anys de condemna. Aquest accés al tercer grau no es troba només condicionat a l'efectiu compliment d'una part de la condemna, sinó que també es troba condicionat a l'existència de pronòstic individualitzat i favorable de reinserció social per part del Tribunal, escoltat el Ministeri Fiscal i Institucions Penitenciàries, i no, com era la regla general fins ara, per part del Centre Directiu penitenciari, prèvia proposta de la Junta de Tractament. Del la mateixa manera, ja no serà el jutge de vigilància qui aixequi el període de seguretat, sinó que aquest també el concedirà el tribunal sentenciador.

D'aquests requisits específics, el legislador entén que també s'hauran de complir els propis de la regulació que trobem en la Llei Orgànica General Penitenciària, afegint així la capacitat de viure en semilibertat i el pagament de la responsabilitat civil recollida en l'art. 72.5 de la pròpia Llei, com els requisits propis de l'art. 72.6 referents als casos de terrorisme que no entraran a ser detallats.

Per últim, en els casos de concurs de delictes on alguna de les penes és la PPR, l'art. 78 bis CP introdueix uns terminis més llargs per a l'accés al tercer grau depenent de la combinació de delictes comesos:

- PPR juntament a una pena que excedeixi de 5 anys, el termini serà de 18 anys.
- PPR juntament a una pena que excedeixi de 15 anys, el termini serà de 20 anys.
- Dues PPR o una PPR juntament a una pena que excedeixi de 25 anys, el termini serà de 22 anys.

No obstant, a l'art. 36.3 es troba un fonament d'excepció que permet al Tribunal decretar el tercer grau per motius humanitaris i de dignitat personal d'aquells penats amb una malaltia molt greu incurable, previ informe del Ministeri Fiscal, Institucions Penitenciàries i altres parts.

3.2.3. Permisos de sortida

La regulació dels permisos de sortida es troba recollida a l'art. 36.1 CP, el qual disposa que fins als vuit primers anys de condemna no es podrà concedir el permís de sortida, excepte els delictes referents a organitzacions i grups terroristes i delictes de terrorisme, on el termini es veu amplificat a 12 anys, considerant així aquestes exigències com un període de seguretat.

D'aquests terminis s'extreu un enduriment per part del CP al no seguir la modalitat de la LOGP, la qual preveu el compliment d'una quarta part de la condemna per optar pel permís de sortida. En canvi, en els casos de concurs la reforma no ha previst cap termini exprés, entenent doncs que s'aplicarà la regulació dels supòsits generals de vuit anys com a regla general i 12 anys en els delictes referents a organitzacions i grups terroristes i delictes de terrorisme.

Un cop s'hagin complert els terminis respectius per a cada cas, el condemnat podrà obtenir 36 dies de permís de sortida anuals i, un cop classificat en tercer grau, podrà gaudir de 48 dies a l'any com a permís de sortida, més els caps de setmana.

3.2.4. Llibertat condicional

Com a última figura penitenciària regulada al CP es troba la llibertat condicional, la qual, després de la reforma, s'ha vist convertida en una suspensió de l'execució entesa com una suspensió de la resta de la pena, regulada expressament en l'art. 92 CP. De la lectura d'aquest article es desprèn un procés de revisió més que una regulació cap a l'atorgament de la llibertat condicional. I és que, sense aquesta possible regulació s'estaria parlant d'una pena perpètua indefinida, per aquest motiu s'entén més aquesta suspensió com una via de revisió que com una suspensió pròpia de la condemna.

Un cop més, en aquesta nova regulació és el Tribunal l'encarregat de dur a terme la revisió de la pena per decidir la seva suspensió o no, un cop complerts una sèrie de terminis en funció del delictes tipificat. Serà aquest termini de 25 anys pels supòsits concursals de l'art. 78 bis a) i b); 30 anys en els supòsits concursals de l'art. 78 bis c); 28 anys pels delictes referents a organitzacions i grups terroristes i delictes de terrorisme en supòsits concursals de l'art. 78 bis c).

Addicionalment al compliment efectiu de cada termini, el Tribunal haurà de comprovar l'existència d'un pronòstic favorable de reinserció social valorant la personalitat del penat, els seus antecedents, les circumstàncies del delictes comès, la rellevància dels béns jurídics que podrien veure's afectats per una reiteració del delictes, entre altres.

En quant a la revocació, es remet a l'article 86, la qual porta a un nou intent de sol·licitud de revisió. El Tribunal ha de verificar cada dos anys els requisits de la llibertat condicional i, fins i tot, el penat la pot arribar a sol·licitar un altre cop quan ell desitgi a excepció de que el propi Tribunal hagi imposat un termini específic d'espera per a la nova revisió.

3.3. Crítiques

Han sigut moltes les crítiques que ha rebut la incorporació d'una pena indeterminada, tot i que revisable, per part dels diferents autors. Segons Vicenta Cervelló (2015, 234), el principal inconvenient en la pena és la falta de seguiment

dels criteris generals d'establir un màxim i un mínim en la mateixa pena, és a dir, s'impedeix al Tribunal imposar una graduació d'aquesta en funció de la gravetat del delictes, les circumstàncies del fet i les característiques personals del subjecte. Per tant, es parteix de la base que qualsevol condemnat complirà uns anys determinats de presó, sense fer possible aquesta graduació esmentada, ja que s'utilitza la pena com a única i imperativa.

Per arribar al punt d'introduir una pena que, tal i com s'acaba d'explicar, no compleixi amb el criteri general del màxim i mínim de la mateixa, ha de portar un raonament contundent darrere. Si més no, es podria arribar a pensar que un dels grans motius ha sigut l'increment dels delictes especialment greus, però per sort és tot el contrari, no només no hi ha hagut un increment de la criminalitat, sinó que aquesta ha disminuït (Duva, 2014). Tot i així, la gent continua pensant que la nostra societat actual està criminalitzada, degut a l'anomenada mediàticament "*onada de criminalitat*", és a dir, les contínues informacions reiterades sobre delictes, especialment violents o contra la llibertat i indemnitat sexual, que originen aquesta falsa creença de criminalitat en augment, sense que estigui aquesta recolzada en un verdader increment de les estadístiques delictives (Cuerda Riezu, 2011). Aquesta onada és causada per la gran atenció que dediquen els mitjans de comunicació als diferents delictes comesos en l'actualitat (Pascual, 2015), però la realitat és que, tot i que fos veritat l'increment de criminalitat, no hi ha un estudi que demostrï que un enduriment de les penes comporti una disminució de la criminalitat (Juanatey, 2012).

Un altre pensament, criticat també, és el fet d'una imposició de reforma per raons populistes, electorals o de simbolisme penal. Al respecte, cal mencionar la crítica efectuada en l'Informe del CGPJ cap a la LO 1/2015, el qual esmenta textualment: "*quan la impartició de justícia es pretén subordinar a pressions o beneplàcits externs, tal funció s'allunya perillosament dels paràmetres constitucionals*", crítica que deixa entreveure ja la problemàtica constitucional que comportaria l'aplicació d'aquesta nova pena (Cámara, 2016). Seguint amb un pensament electoral, s'ha volgut fer creure que la reforma s'ha dut a terme per salvaguardar la confiança dels ciutadans cap a l'Administració de Justícia, tal i com s'ha esmentat al principi del

treball com a motiu principal de la seva aplicació, però el fet és que es pretén camuflar aquestes finalitats polítiques i el verdader problema de l'Administració de Justícia alhora de complir amb tot el treball dels òrgans judicials i la falta de recursos d'aquests (Cámara, 2016).

Adicionalment, en els darrers anys s'han dut a terme extenses recollides de firmes a causa dels diferents delictes comesos, la majoria d'ells d'abusos sexuals i assassinats, com el cas de Mari Luz Cortés, una nena abusada sexualment i assassinada o de Marta del Castillo, desapareguda i assassinada també. Com també, s'han creat associacions de víctimes del terrorisme, fets que poden comportar una pressió política de millorar el sistema de penes, però cal tenir en compte que l'ordenament jurídic no s'ha de deixar aconsellar ni per les víctimes ni pels polítics (Cuerda Riezu, 2011).

De tots aquests arguments, és evident, que el delicte i el seu càstig corresponent s'han convertit en qüestions electorals rellevants, amb l'objectiu de recuperar una confiança perduda en la pena de presó, i estenent-se així la idea de que la presó funciona com a mecanisme d'incapacitació selectiva dels delinqüents, i no com a mecanisme de reeducació i reinserció social (Fernández Bermejo, 2014).

Finalment, hi ha la creença de l'existència de certes característiques de la personalitat que vénen determinades des del naixement i van lligades a un determinat comportament del subjecte, les quals no poden ser dominades per l'ésser humà (Demetrio, 2013). Amb aquest argument, es podria creure que no hi ha res a fer contra els delinqüents ja que són actes inherents en la pròpia personalitat, ara bé, la dignitat, dret fonamental previst per la Constitució Espanyola, exigeix a l'Estat una organització de l'execució de les penes sota la creença antropològica de que tot penat pot canviar, preveient, per tant, una possibilitat de reinserció per a tothom de manera igualitària (Landa, 2016). En aquest mateix sentit, amb aquests tipus de pensaments s'estaria contradient totalment a un dels principals principis del nostre Dret Penal, el principi de reinserció social, creient que no tota persona pot ser capaç de rehabilitar-se.

De la mateixa manera, tampoc sembla lògic introduir una pena per un grup selecte

de delinqüents, ja que això posa de manifest una desconfiança plena cap a aquests subjectes en concret capaços de cometre delictes de tal gravetat (Acale, 2016). Seguint amb aquesta idea de no resocialització, la majoria de la doctrina ha basat les seves crítiques en qüestionar-se si la imposició d'una pena privativa de llibertat que podria arribar a ser tractada com a perpètua és constitucional.

4. ANÀLISIS DE LA CONSTITUCIONALITAT DE LA PENA

4.1. Estudi de l'article 25 de la Constitució Espanyola

Tal i com s'acaba d'esmentar, la principal crítica ha sigut la constitucionalitat de la pena, qüestionant cadascun dels principis del Dret Penal. La majoria de la oposició considera la nova pena com una cadena perpètua encoberta. El propi Consell General de l'Advocacia Espanyola ha mostrat el seu rebuig durant el procés legislatiu, considerant que tal pena seria contrària als articles 10, 15 i 25 de la CE (Sánchez-Ostiz, 2015).

El present treball s'ha volgut centrar en dos principis concrets, atenent així a l'article 25 de la CE. Així doncs, a continuació es passarà a analitzar el principi de legalitat i el principi de reinserció social, ja que, a banda de que han sigut els més criticats, es creu adient la seva argumentació per ser uns dels principis més importants del nostre ordenament, atenent així també al principal objectiu de els actuals penes de presó, la reinserció i resocialització del penat.

4.1.1. Principi de legalitat: article 25.1 CE

El principi de legalitat es troba regulat en l'article 25.1 de la CE⁸, sent un dels principals límits imposat per les exigències de l'Estat de Dret. Aquest principi manté la impossibilitat d'imposar una pena, és a dir, intervenir penalment anant més enllà del que permeti la llei, per tant, no es pot sancionar cap conducta ni imposar-se cap pena si no està establerta en la llei, seguint així la idea de *nullum crimen, nullo pena, sine lege*.

Per tal d'assegurar l'efectiu compliment del principi de legalitat, la llei ha de complir una sèrie de requisits: en primer lloc, ha de ser escrita i prèvia a la realització dels actes que es pretén sancionar; en segon lloc, ha de ser certa en el sentit d'establir amb claredat les característiques del fet punible, el qual serà sancionat. D'aquesta manera el present principi ha d'assegurar la fixació dels límits

⁸ Article 25 CE: 1. Nadie puede ser condenado o sancionado por acciones u omisiones que en el momento de producirse no constituyan delito, falta o infracción administrativa, según la legislación vigente en aquel momento.

mínims i màxims per tal de que el jutge corresponent ajusti el càstig més adequat tenint en compte cada cas comés i cada pres, i així també, imposant un sistema de determinació de la pena basat en l'escrupolós respecte a la llei i prescrivint les sancions arbitràries i indeterminades (Daunis, 2016).

De la redacció que trobem en l'article 25.1 CE, s'extreu principalment la idea d'una exigència en la determinació de la quantia i l'extensió de la sanció. En termes comparatius, el TC en diverses sentències⁹ ha determinat la inconstitucionalitat de la norma en aplicació a una sanció que queda indeterminada. Textualment en el fonament jurídic quart de la STC 129/2006 argumenta: *“el art. 25.1 de la Constitución establece una garantía de orden material y alcance absoluto que se traduce en la ineludible exigencia de predeterminación normativa de las conductas ilícitas y de las sanciones correspondientes, lo que significa que una sanción solo podrá imponerse en los casos previstos y tipificados en normas preestablecidas y únicamente en la cuantía y extensión y con observancia de los límites previstos por dichas normas”*¹⁰. Per tant, segons la doctrina del TC es vulnerarà aquesta idea quan el límit màxim de la pena queda indeterminat en la pròpia norma, és a dir, l'*incertus quando*, provocant així la inconstitucionalitat d'aquesta. En el cas de la PPR, la majoria d'autors sostenen que no es troba la fixació d'un límit màxim en la normativa de la pena, mancant així d'un marc en la sanció i impossibilitant la gradació de la mateixa, fet que contradiria el principi de legalitat i, més concretament, el mandat de determinació de la pena (Cuerda Riezu, 2011).

Segons Vicenta Cervelló (2015, 111), cal analitzar quatre garanties per tal de determinar l'efectiu compliment o no del principi en qüestió. En primer lloc, la garantia de determinació judicial esmenta la necessitat de que la llei prevegi amb anterioritat la durada de la pena que tindrà en consideració al jutge, sense deixar aquesta decisió a posteriors decisions administratives durant l'execució de la pena. Com ja s'ha comentat anteriorment, l'actual PPR no troba un límit màxim en la seva interpretació, deixant aquest indeterminat i sotmès a la discrecionalitat de les

⁹ STC 29/1989, de 6 de febrer; 207/1990, de 17 de desembre; 14/1998, de 22 de gener; 113/2002, de 9 de maig; 100/2003, de 2 de juny; i, 210/2005, de 18 de juliol.

¹⁰ STC 129/2006, de 24 d'abril.

autoritats penitenciàries. Això comporta una inseguretat jurídica la qual dificulta el coneixement del contingut essencial de la pena.

En segon lloc, la garantia de temporalitat no vitalícia, seguint la mateixa idea que la garantia de determinació judicial, diu que s'ha de fixar, a través de la llei, el límit mínim i màxim de compliment de la condemna sense que hi hagi una indeterminació de la mateixa en referència a la seva durada. Seguint la mateixa idea, en la nova pena no es troba un límit màxim de la durada d'aquesta ja que es deixa en mans de les decisions posteriors en la revisió corresponent de cada condemnat, per tant, no es fixa amb claredat la durada de la pena.

En tercer lloc, la garantia de revisió com a conseqüència de la seva temporalitat, esmenta la necessitat de mitjans per a que el pres pugui optar a la seva llibertat. En altres paraules, que la pena prevegi una revisió de la mateixa per tal de permetre la seva interrupció. La vulneració del principi de legalitat a través d'aquesta garantia es donaria quan l'únic mitjà de llibertat fos l'indult concedit per les autoritats governatives, sense contemplar cap requisit legal estant sotmès exclusivament a l'arbitrarietat. En aquest sentit, la PPR contempla la revisió de la mateixa passat un mínim de 25 anys de condemna, per tant, es podria dir que compliria amb la garantia de revisió, ja que passats aquests anys si el condemnat compleix amb els requisits explicats anteriorment se li permetrà una alliberació a través de la llibertat condicional, entenent així també que la llibertat del mateix no queda sotmesa únicament a l'arbitrarietat i, per tant, no es tractaria d'un cas d'indult.

Per últim, la garantia de seguretat jurídica esmenta que la llei ha de ser taxativa en l'exigència dels requisits per arribar a la llibertat. Segons aquesta garantia s'han de tenir en compte dos elements en concret per no vulnerar el principi de legalitat: els esforços o progressos en la reinserció social; i l'absència de perillositat. Aquests elements els podem trobar en els requisits establerts en l'article 92.1 c) del CP¹¹ a

¹¹ Art. 92 CP: 1. [...] c) Que el tribunal, a la vista de la personalidad del penado, sus antecedentes, las circunstancias del delito cometido, la relevancia de los bienes jurídicos que podrían verse afectados por una reiteración en el delito, su conducta durante el cumplimiento de la pena, sus circunstancias familiares y sociales, y los efectos que quepa esperar de la propia suspensión de la ejecución y del cumplimiento de las medidas que fueren impuestas, pueda fundar, [...], la existencia de un pronóstico favorable de reinserción social.

través dels quals es fonamenta el pronòstic favorable de reinserció social. Per tant, a través d'aquesta garantia es podria dir que tampoc es vulnera el principi de legalitat. No obstant, cal tenir en compte que el límit màxim queda indeterminat i condicionat també a la valoració del Jutge de la capacitat de reinserció social a través dels requisits fixats en la llei (Daunis, 2013). Aquests requisits haurien de considerar, entre d'altres, els efectes que es puguin produir de la suspensió de l'execució i del compliment de les mesures que fossin imposades. Es creu que aquests efectes són impossibles de concretar o determinar al basar-se en presumpcions per part del Jutge, concloent així que aquests elements no són els fixats tradicionalment pel legislador per valorar la llibertat condicional i, per tant, s'estaria incomplint el principi de legalitat deixant una inseguretats jurídica implícita en la pena.

Un cop analitzades les quatre garanties que determinen el principi de legalitat, veiem que la vulneració del mateix en la PPR es trobaria bàsicament en la falta de determinació del límit màxim de la condemna i, per tant, de la seva durada efectiva, deixant-la aquesta en mans de decisions posteriors durant l'efectiu compliment. És per aquest motiu que la majoria d'autors sostenen la inconstitucionalitat de la pena, ja que aquesta manca de determinació impossibilita que la conseqüència jurídica imposada sigui proporcional i justa a la infracció (Cuerda Riezu), vulnerant així la seguretats jurídica del principi de legalitat a través de la no contemplació del termini de finalització (Cervelló, 2015). Per tant, la pena no compliria amb el requisit del límit màxim establert pel principi, ara bé, atenent a la revisió establerta obligatòria es podria arribar a creure un compliment efectiu del principi de certesa i, per tant, la legalitat d'aquesta pena.

4.1.2. Principi de reinserció social: art. 25.2 CE

L'article 25.2 de la CE¹² contempla el principi de reinserció social, essent aquest una de les principals finalitats de la pena. De la redacció del propi art. se'n desprèn una declaració enfront a les finalitats de les penes privatives de llibertat, establint un concret aspecte de dret penal: les penes privatives de llibertat han de possibilitar la reeducació i reinserció social. Ara bé, la reeducació i la reinserció social no poden ser els únics motius legítims per imposar una pena privativa de llibertat, ja que existeixen altres fins constitucionalment legítims amb la mateixa finalitat (J. Cid, 1998). Així doncs, el precepte conté un principi penal que adquiriria caràcter de principi constitucional d'acord amb l'anàlisi que fa Dworkin enfront al concepte de principi (R. Dworkin, 1977).

Aquesta regulació bàsicament no permetria que una pena privativa de llibertat exclogués, per la seva pròpia essència, per la seva durada o per les seves circumstàncies de compliment, les finalitats del Dret Penal de reeducació i reinserció social, sent inconstitucional la pena si no s'arribés a complir tal mandat (Cuerda Riezu, 2011).

En paraules textuais de Claus Roxin (2007, 74): *“la finalidad de ayudar al autor del delito a tener una vida futura sin delito es, como idea, el medio más constructivo de todos para tratar con la criminalidad. La resocialización ayuda al delincuente en la reintegración social y eleva sus oportunidades en la vida. Pero también ayuda a la generalidad, porque un autor que no vuelve a cometer delitos ya no representa un riesgo y, con ello, mejora las condiciones de vida de todos”*.

Segons José Cid (1998, 39), la finalitat de la reinserció social s'hauria d'entendre en termes de l'exigència humanitària, relativa a l'atenuació de l'execució penal. En aquest sentit, la reinserció inclouria dues exigències: en primer lloc, la obligació de

¹² Art. 25 CE: 2. Las penas privativas de libertad y las medidas de seguridad estarán orientadas hacia la reeducación social y no podrán consistir en trabajos forzados. El condenado a pena de prisión que estuviere cumpliendo la misma gozará de los derechos fundamentales de este Capítulo, a excepción de los que se vea expresamente limitados por el contenido del fallo condenatorio, el sentido de la pena y la ley penitenciaria. En todo caso, tendrá derecho a un trabajo remunerado y a los beneficios correspondientes de la Seguridad Social, así como al acceso a la cultura y al desarrollo integral de su personalidad.

que les penes no siguin d'una durada tant llarga que comportin la creença de la reinserció com una il·lusió; i, en segon lloc, el requeriment de que es mantingui la relació del condemnat amb el món exterior durant l'efectiu compliment de la pena.

El TC, entre els paràmetres que considera fonamentals per a la reinserció social, esmenta per una banda, que tota pena privativa de llibertat ha de complir una orientació resocialitzadora facilitant la preparació de la vida en llibertat al llarg del compliment de la condemna; i, per l'altra banda, la prohibició d'imposició de les penes que per la seva naturalesa, durada o forma de compliment, excloguin o dificultin la reinserció social (Rubio Lara, 2016).

Per tant, sembla clar que els paràmetres a analitzar per tal de complir amb la reinserció social del principi en qüestió, serien per una banda la seva funció resocialitzadora i, per l'altra banda, la durada o compliment de la pena. No obstant, abans d'entrar en detall cal esmentar que la majoria d'autors opinen que aquest article no recull un dret fonamental, el qual no podria ser entès com un dret susceptible d'emparament que permeti mesurar la constitucionalitat de la pena en funció de la reinserció social, sinó més aviat utilitzat per valorar la constitucionalitat de la mateixa en el sentit de que no suposi un obstacle per aquesta finalitat. El propi TC ha esmentat *“el art. 25.2 no confiere como tal un derecho amparable que condicione la posibilidad y la existencia misma de la pena a esa orientación. [...] no contiene un derecho fundamental, sino un mandato del constituyente al legislador para orientar la política penal y penitenciaria, mandato del que no se derivan derechos subjetivos. [...] lo que dispone el art. 25.2 es que en la dimensión penitenciaria de la pena se siga una orientación encaminada a la reeducación y a la reinserción social¹³.”* És a dir, no pot haver-hi penes privatives de llibertat que per la seva durada o el seu mode de compliment impedeixin o obstaculitzin de mode significatiu aquestes finalitats del dret. Ara bé, el fet de que es desprengui d'aquest article que no constitueix un dret fonamental, no vol dir que pugui desconèixer-se en l'aplicació de les lleis, i encara menys quan el legislador preveu una sèrie de mecanismes per garantir la orientació resocialitzadora (Acale, 2016).

¹³ STC (Sala Primera), núm. 28/1988, de 23 de febrer de 1988. RTC\1988\28. FJ 2.

Constitucionalitat de la pena de Presó Permanent Revisable

En primer lloc s'analitzarà la constitucionalitat de la pena em referència a la seva durada, i en segon lloc, es farà en referència a la revisió de la mateixa per arribar a la llibertat del penat.

Durada de la pena

El Tribunal Suprem adverteix que la durada excessiva de la pena la converteix en perillosa, sent aquesta contradictòria amb el principi de resocialització (Rubio Lara, 2016). En aquest sentit, el primer que caldria aclarir és la durada màxima que es considera per tal de determinar si una pena és contrària al principi o no.

Segons la resolució 2 del Consell d'Europa sobre el tractament de reclusos sotmesos a privació de llibertat de llarga durada, del 17 de febrer de 1976, concretament en els seus apartats 9 i 12, es consideraria un límit entre 8 i 15 anys de presó per acordar la possible llibertat condicional per tal de que sigui constitucional atenent a la finalitat de reinserció social (Cuerda Riezu, 2011).

De la mateixa manera, la majoria de la doctrina ha fixat aquest límit en 15 anys. De la Cuesta (2009, 16) afirma que tot internament superior als anys esmentats podria suposar un risc en la personalitat del penat. No obstant, el nostre CP, en el seu art. 36.2¹⁴ fixa el límit màxim en 20 anys, afegint la possibilitat de que aquest límit sigui modificat segons el que digui cada precepte. En el cas de vàries penes, el CP fixa el límit en seu article 76¹⁵, diferenciant entre el límit relatiu el qual seria el triple de

¹⁴ Article 36 CP: 2. La pena de prisión tendrá una duración mínima de tres meses y máxima de veinte años, salvo lo que excepcionalmente dispongan otros preceptos del presente Código. [...]

¹⁵ Article 76 CP: 1. [...] el máximo de cumplimiento efectivo de la condena del culpable no podrá exceder del triple del tiempo por el que se le imponga la más grave de las penas en que haya incurrido, [...], que no podrá exceder de 20 años. Excepcionalmente, este límite máximo será:

- a) De 25 años, cuando el sujeto haya sido condenado por dos o más delitos y alguno de ellos esté castigado por la ley con pena de prisión de hasta 20 años.
- b) De 30 años, cuando el sujeto haya sido condenado por dos o más delitos y alguno de ellos esté castigado por la ley con pena de prisión superior a 20 años.
- c) De 40 años, cuando el sujeto haya sido condenado por dos o más delitos y, al menos, dos de ellos estén castigados por la ley con pena de prisión superior a 20 años.
- d) De 40 años, cuando el sujeto haya sido condenado por dos o más delitos referentes a organizaciones y grupos terroristas y delitos de terrorismo del Capítulo VII del Título XXII del Libro II de este Código y alguno de ellos esté castigado por la ley con pena de prisión superior a 20 años.
- e) Cuando el sujeto haya sido condenado por dos o más delitos y, al menos, uno de ellos esté castigado por la ley con pena de prisión permanente revisable, se estará a lo dispuesto en los artículos 92 y 78 bis.

la pena imposada, i el límit penalògic absolut, sent de 20 anys l'ordinari, i de 25, 30 o 40 anys l'extraordinari.

En el cas de la PPR la durada mínima de la pena fins a que es dugui a terme la primera revisió està contemplada entre els 25 i 35 anys, moment que arribaria massa tard, ja que no evitaria la dessocialització ja produïda durant aquest extens període de tancament (Cuerda Riezu, 2011). Addicionalment, a més de considerar l'extensa durada mínima de la pena que permet arribar una llibertat condicional, cal tenir en compte que per aconseguir la progressió al tercer grau són necessaris un mínim de 15 anys, entès per alguns autors com a període de seguretat massa excessiu. El mateix passa amb els permisos de sortida que no es poden gaudir fins a ser complerts els vuit primers anys de condemna, afectant negativament d'aquesta manera a la socialització del penat (Daunis, 2013).

No obstant, altres autors defensen que la pena no seria contrària a la reinserció i reeducació social ja que aquesta dóna la possibilitat d'arribar a la llibertat condicional atenent a la capacitat pacífica de viure el penat en societat, entenent així que el simple fet de que la pena pugui ser temporal o permanent fa que no afecti a la constitucionalitat del principi estudiat. Per tant, la PPR no hauria de ser tractada com una pena indefinida, ja que el condemnat té el dret d'accedir a les mateixes mesures d'alliberament que la resta de penes (Nistal, 2015). I encara més, tenint en compte que l'actual ordenament jurídic contempla un límit màxim de la condemna de fins a 40 anys, es podria considerar el límit de 25 anys establert en la PPR més apropiat als fins de la reinserció social (Daunis, 2016).

D'aquestes teories es desprèn una durada de la pena massa extensa, enfront al principi de resocialització, la qual podria causar el difícil compliment de la garantia de resocialitzar al penat. No obstant, si es té en compte la durada de les penes de llarga duració establerta en un màxim de 40 anys, el difícil compliment de la garantia quedaria encara més agreujat. És per aquest motiu que s'ha d'entendre la PPR adequada al principi en qüestió, tenint en compte que no s'ha considerat una pena privativa de llarga duració contrària al mateix.

Revisió de la pena

El CGPJ va assenyalar textualment “*resulta poc dubtós que una privació de llibertat potencialment perpètua sigui conciliable, [...], amb la reinserció contemplada en l'article 25.2 CE*”. Com s’ha dit, un dels principals arguments seguidament de la seva extensa durada és la revisió de la pena, aquesta simple revisió no eliminaria la confrontació amb el principi de reinserció social, ja que no es pot saber amb certesa si el penat continuarà cometent-los o no. El problema radica en que el Jutge, alhora d’aplicar els criteris per decidir la concessió de llibertat condicional o no, no ho pot saber amb certesa i, fins i tot, si ho pogués saber, no hi haurien arguments suficients per finalitzar tal pena, fet que suposaria una contradicció amb el present principi constitucional (Cervelló, 2015).

Adicionalment, el fet de que hi hagi incertesa de la possible posada en llibertat del penat comporta una falta de motivació, per part del penat, per a desenvolupar-se personalment i mostrar el seu penediment per tal de fer possible la resocialització (Rubio Lara, 2016). També es podria arribar a la situació de que el penat tingués por de sortir a la societat, per la pròpia costum i perquè a fora ho ha perdut tot, tenint el perill de que s’arribi a cometre un altre delictes per tal de tornar a ser condemnat i allargar la seva estada a la presó (Cuerda Riezu, 2011).

Altres autors, en canvi, consideren suficient aquesta revisió com a paràmetre de constitucionalitat al no tractar-se d’una pena punitiva on l’Estat es desentén del penat, ja que la possible revisió dóna lloc a una resposta penal ajustada a la gravetat de la culpabilitat, permetent també l’aplicació de les mesures que permeten la reinserció social (Nistal, 2015). És més, fixant-se en les penes llargues de privació de llibertat, les quals poden arribar fins a 20, 30 o 40 anys, aquestes no contemplen en cap moment una possible revisió de la condemna periòdica, fet que la PPR sí que ho contempla al donar la possibilitat de revisió cada 2 anys, després de la primera revisió (Rodríguez, 2015). Per tant, es podria considerar que la nova pena no seria contrària al principi de resocialització.

Finalment, cal esmentar que el Consell d’Estat va afirmar que la pena s’ajusta tant a la constitucionalitat com al Conveni Europeu de Drets Humans, pel simple fet de

tenir dret a una revisió es revela la intenció del legislador de donar la oportunitat de reinserció social del penat. De la mateixa manera, la Fiscalia General va dir que la pena no seria incompatible amb la llibertat condicional, possibilitant així al penat la progressió en grau fent possible la reinserció (Rodríguez, 2015).

Tal i com va dir Ferrajoli (1992, 83), el que fa que la pena perpètua que sigui constitucional és precisament que no sigui perpètua.

4.2.Comparació amb el Dret Comparat

A banda dels arguments esmentats fins ara, el legislador ha utilitzat el Dret Comparat per justificar la incorporació d'una pena permanent revisable, atenent a la regulació de la cadena perpètua en països com Alemanya, França, Itàlia o el Regne Unit. Ara bé, aquesta justificació no podria ser vàlida si es comparessin la imposició de les penes en sí mateixes, ja que en aquests ordenaments jurídics on es contempla històricament la cadena perpètua només tenen de perpètua el nom, tenint en compte que els condemnats tenen la possibilitat de revisió de la pena passat una sèrie d'anys, recuperant així la llibertat abans inclús que reclusos amb condemnes temporals a Espanya (Acale, 2016).

Aquest fet deixa una situació paradoxal: en aquells països on es preveu la cadena perpètua és en veritat una pena temporal; i, en canvi, on no es preveu aquesta pena de perpetuïtat, en realitat alguns reclusos no sortiran amb vida de la presó al ser aquesta massa extensa, com és el cas d'Espanya.

Segons María Acale (2016, 123), per poder dur a terme una comparativa entre la PPR i la cadena perpètua s'han d'analitzar cinc dades diferents: (i) la trajectòria històrica d'aquestes penes en els seus respectius ordenaments jurídics; (ii) el catàleg de delictes pels quals s'introdueix la pena; (iii) el límit mínim per arribar a preveure una revisió; (iv) els requisits per concedir aquesta; (v) i la durada temporal de la pena privativa de llibertat a la que superen aquestes cadenes perpètuas.

El cas d'Alemanya preveu la cadena perpètua (*lebenslange Freiheitsstrafe*) en el seu Strafgesetzbuch des de l'antiguitat, i és al 1977 quan el TC alemany va obligar a la previsió d'una revisió als 15 anys de condemna amb la finalitat de valorar la

concessió de la suspensió de la pena, complint així amb la constitucionalitat i la reinserció social, fet que permet al legislador alemany afirmar que la pena privativa de llibertat no és perpètua (Alcale, 2016). Prèviament a la revisió es trasllada al pres a un establiment obert, gaudint així també de la possibilitat de permisos de sortida després d'haver complert un mínim de 10 anys (Cervelló, 2010). Per tal d'arribar a gaudir de la llibertat condicional, el pres ha de complir amb una sèrie de requisits, tots ells considerats com a objectivables. Si ho comparem amb la pena espanyola, és clara la diferència en quant al període mínim de compliment, on en el nostre cas es contempla pels delictes menys greus on s'aplica la PPR el compliment de 25 anys de condemna, els quals poden arribar fins a 35 anys en delictes de terrorisme, fent així una diferència de fins a 20 anys amb la regulació alemanya (Roig, 2016).

El Code Pénale francès contempla de la mateixa manera la cadena perpètua, que des de 1978 es contempla un període de seguretat de 18 anys, on a partir dels quals el pres es podrà començar a beneficiar de mesures que flexibilitzen la pena, complint també amb els requisits d'un esforç clar de readaptació social (Cervelló, 2015). Per tant, ens trobem en el mateix cas anterior, on el cas espanyol supera àmpliament els terminis mínims per arribar a la llibertat condicional, complint amb la reinserció social del penat.

La pena a cadena perpètua també es troba regulada en l'ordenament jurídic italià, anomenada pena d'ergastolo on es possibilita la llibertat condicional passats els primers 26 anys de condemna (Cuerda Riezu, 2011). Addicionalment, es preveu la concessió de permisos-premi després de complir 10 anys d'empresonament i la semilibertat després dels 20 anys, com també es preveu una alliberació anticipada que possibilita la disminució dels terminis anteriors en 8, 16 i 21 anys respectivament (Cervelló, 2015). Aquest cas és el que es podria ajustar més a la PPR espanyola, considerant que els terminis són quasi els mateixos per als delictes considerats menys greus dins de la regulació de la PPR a Espanya. Tot i així cal tenir en compte la possibilitat d'alliberació anticipada esmentada, la qual possibilita una llibertat condicional als 21 anys.

Finalment, el Regne Unit al 1965 va abolir la pena de mort, deixant com a pena més dura la cadena perpètua. Actualment, del total de presos, un 18% compleix la

condemna a cadena perpètua, sent uns dels països amb major índex de presos. Va ser a l'any 2003, amb la implementació de la *Criminal Justice Act 2003* on es va modificar la revisió d'aquesta pena, la qual anteriorment estava marcada per un límit mínim de 25 anys, passant a una cadena perpètua no revisable on només per raons humanitàries el Secretari d'Estat podria concedir la llibertat. Aquest fet va portar a declarar la normativa britànica contrària al CEDH. La llei va ser modificada per la *Criminal Justice and Immigration Act 2008* i posteriorment per la *Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012*, implementant així la revisió de la cadena perpètua als 12 anys de condemna pels casos menys greus, per tal d'optar per la llibertat sota supervisió. Tot i així, la present llei continua preveient una revisió de fins a 30 anys pels delictes de major entitat i un compliment de per vida pels delictes d'assassinat (Roig, 2016). Sembla clar que aquest últim cas és el més complex alhora de fer la comparació amb el nostre ordenament, tot i així, després de les reformes dutes a terme, quedaria un límit mínim de 12 anys pels delictes menys greus inferior en comparació amb els 25 anys de la pena espanyola.

Després de comparar el nostre sistema jurídic enfront al dels països europeus, es veu que la justificació de la implementació de la PPR pel simple fet de que altres països la contemplin no sembla ser suficient. Per una banda, s'ha vist que la majoria d'ordenaments europeus preveuen la cadena perpètua amb una revisió al voltant dels 15 anys, termini que com s'ha vist en les argumentacions anteriors és considerat per la doctrina el màxim per poder assegurar una reinserció del penat. Per una altra banda, és important tenir en compte la història que comporta cada ordenament, considerant que aquests països han contemplat la cadena perpètua des de l'antiguitat, no sent aquesta una novetat tal i com passa a Espanya. Per últim, alguns autors com Maria Acale (2016, 126) han argumentat que en la majoria dels ordenaments europeus es preveuen una sèrie de requisits per arribar a la llibertat condicional, tots ells objectivables i previsibles, deixant a la cadena perpètua amb una simple funció intimidatòria.

No obstant, el propi Tribunal Europeu de Drets Humans avala la PPR en diferents sentències, després de ser aplicada en països propers, conclou que la possibilitat de revisió de la condemna satisfà l'art. 3 de la CEDH, per tant, considerant aquesta

pena com a constitucional. Una de les sentències més esmentades per la doctrina, alhora d'afirmar la constitucionalitat de la pena, és el cas *Vinter vs Regne Unit*, de 9 de juliol de 2013 (Torres, 2016).

4.2.1. Cas *Vinter vs Regne Unit*

El present cas contempla la demanda de tres ciutadans britànics, Douglas Gary Vinter, Jeremy Neville Bamber i Peter Howard Moore, penats a cadena perpètua per assassinat, sense possibilitat d'accedir a la llibertat al no ser que el Secretari d'Estat ho aprovés. Amb l'entrada en vigor de la *Criminal Justice Act 2003* es va eliminar el deure de revisar la condemna passats 25 anys, deixant en mans del jutge la concreció d'aquest període.

El principal fet al·legat per part dels tres condemnats va ser que la condemna, sense possibilitat a llibertat, atemptava contra l'article 3 del CEDH¹⁶. En un primer moment la Sala del tribunal va concloure que la cadena perpètua qüestionada no era contrària a l'art. 3 raonant: “*qualsevol acusat que sigui condemnat per delictes molt greus ha d'esperar complir un número significatiu d'anys en presó abans de tenir alguna esperança d'alliberació. [...] Es dedueix, doncs, que si una sentència de cadena perpètua discrecional és imposada per un tribunal després de considerar totes les circumstàncies atenuants i agreujants pertinents, no pot qüestionar-se que s'infringeixi l'article 3*”¹⁷. Per tant, només es podria justificar la infracció de l'art. en el cas de que ja no hi hagués cap justificació possible, per motiu criminològic, per continuar amb la pena imposada; o que la pena no contemplés cap reducció futura, de fet i de dret (Torres, 2016), al no produir-se cap d'aquests dos fets esmentats, la Sala va dictaminar que la pena no era contrària a l'art. 3.

Davant d'aquesta negativitat, els condemnats van al·legar que la Sala no havia tingut en compte la qüestió de fons de l'article, la qual fa referència als mals tractes causats per la cadena perpètua; i en la necessitat de revisió de la condemna. A aquests, la Sala va concloure:

¹⁶ STEDH, Secció 4^a, *Caso Vinter y otros vs. Reino Unido*, de 17 de gener de 2012. JUR\2012\14935

¹⁷ STEDH, Secció 4^a, *Caso Vinter y otros vs. Reino Unido*, de 17 de gener de 2012. JUR\2012\14935. Apartat 92.

“[...] la imposició d’una pena de cadena perpètua no revisable a un adult pot suposar una infracció de l’article 3. Hi ha dos aspectes particulars, però relacionats, d’aquest principi [...]. En primer lloc, una sentència de cadena perpètua no es converteix en no revisable pel mer fet de que en la pràctica pugui ser complida en la seva totalitat. No hi ha infracció de l’article 3 quan una sentència de cadena perpètua és revisable, de iure y de facto. [...] En segon lloc, per determinar si una sentència de cadena perpètua en un cas donat pot ser considerada com no revisable, la cort ha tractat de determinar si el presoner subjecte a cadena perpètua té alguna possibilitat d’alliberació. Quan la legislació nacional permet revisar una condemna de cadena perpètua, sigui amb mires a la seva commutació, remissió, terminació o a la llibertat condicional del presoner, això serà suficient per satisfer l’article 3”¹⁸.

Així doncs, el requisit principal que va considerar la Sala era la possibilitat legal d’alliberació. Segons Landa (2016, 45), aquesta possibilitat ha d’estar disponible per a tots aquells que hagin de complir una pena, siguin quins siguin els fets comesos. El fet de determinar un horitzó legal inexistent o difús, pot perjudicar a la planificació adequada per rehabilitar el reclús.

Per tant, la posició de la Sala va quedar clara, qualsevol cadena perpètua amb la possibilitat de dur a terme una revisió no serà contrària a l’article 3 del CEDH, fent d’aquesta manera també respectuosa al citat article la present PPR de l’ordenament jurídic espanyol.

¹⁸ STEDH, Gran Sala, *Caso Vinter y otros vs. Reino Unido*, de 9 de juliol de 2013. JUR\2013\250376. Apartat 107 i ss.

5. LES PENES DE LLARGA DURADA VS LA PENA DE PRESÓ PERMANENT REVISABLE

Com ja s'ha anat argumentant al llarg del treball, el nostre ordenament jurídic preveu penes de privació de llibertat que poden arribar als 40 anys, fet que supera el límit mínim per a revisió de la PPR actual. En aquest sentit, cadena perpètua i presó de llarga durada no es mostrarien com a sancions diferents, al contrari, les seves analogies són moltes (Cuerda Riezu, 2011). El fet de condemnar a una persona a una pena privativa de llibertat de fins a 40 anys, pot arribar a transformar-se en una presó perpètua portant al condemnat a la mort dins de la presó, depenent de l'edat d'aquest (Alcale, 2016).

Comparant, doncs ambdues penes, si considerem per exemple, una pena de 30 anys, la possibilitat de llibertat condicional no es durà a terme fins passats 22 anys i mig, o el cas dels delictes acumulats que poden comportar els 40 anys de presó no veuran aquesta possibilitat fins als 30 anys de condemna. Així doncs, sembla que la diferència entre penes no és tan abismal, i més encara si es té en consideració que només un 9% de la població penada arriba a aconseguir la llibertat condicional (Cuerda Riezu, 2011).

De la mateixa manera cal plantejar l'antic art. 78 CP¹⁹, el qual tenia com a objectiu principal l'efectiu compliment íntegre de les penes per aquells casos més greus de pena acumulada jurídicament, és a dir, pels casos previstos en l'art. 76.1 CP. D'aquesta manera els períodes mínims de compliment es veien alterats al no poder accedir al tercer grau, llibertat condicional o permisos de sortida. Amb la reforma del 2015, la idea del precepte continuarà sent la mateixa, a excepció de que aquest s'aplicarà de manera potestativa, deixant al tribunal sentenciador el criteri decisor²⁰

¹⁹ Article 76 (abans de la reforma): 1. Si a consecuencia de las limitaciones establecidas en el apartado 1 del artículo 76 la pena a cumplir resultase inferior a la mitad de la suma total de las impuestas, el juez o tribunal sentenciador podrá acordar que los beneficios penitenciarios, los permisos de salida, la clasificación en tercer grado y el cómputo de tiempo para la libertad condicional se refieran a la totalidad de las penas impuestas en las sentencias.

2. Dicho acuerdo será preceptivo en los supuestos previstos en los párrafos a), b), c) y d) del apartado 1 del artículo 76 de este Código [...].

²⁰ Article 76 (després de la reforma): 2. En estos casos, el juez de vigilancia, previo pronóstico individualizado y favorable de reinserción social y valorando, en su caso, las circunstancias personales del reo y la evolución del tratamiento reeducador, podrá acordar razonadamente, oídos

(Landa, 2016). Així doncs, tal i com es desprèn de la regulació pròpia del CP, a banda de la PPR, ja existien amb anterioritat a la reforma, preceptes que podien arribar a comportar una pena més dura que l'estudiada en el present treball, arribant fins al punt de poder prohibir l'accés a una llibertat abans de l'efectiu compliment.

Arribats a aquest punt, caldria preguntar-se una sèrie de qüestions tant enfront a la PPR com a les penes de llarga duració. Per una banda, la pregunta a si la PPR és realment necessària. En aquest sentit, Pedro Ángel Rubio (2016, 18) argumenta: en primer lloc, la falta de necessitat de la mateixa per la disposició actual de penes dures esmentades fins ara, com podria ser el cas de concursos de delictes; en segon lloc, el fet de que en el nostre ordenament jurídic ja es contempli la possibilitat d'imposar penes accessòries després de la llibertat condicional del penat, com també regles que garanteixen el compliment efectiu i íntegre de la pena imposada o la implementació de la llibertat vigilada un cop el pres ha complert la seva condemna. En tercer lloc, considera que la pena endureix desproporcionalment la intervenció penal, deixant en mans d'un pronòstic de perillositat futura el fet d'estendre més o no la condemna; i, per últim, aquesta pena es podria considerar eficaç atenent als propòsits que persegueixen les penes en l'actualitat, tenint en compte que hi ha altres penes que són menys lesives com seria la pena de presó juntament amb la pena de llibertat vigilada.

Tot i que aquesta pena fos necessària, en segon lloc caldria posar en dubte si aquesta és idònia per complir els fins de resocialització, protecció de les víctimes i evitar la reincidència. Aquesta idoneïtat sembla no estar clara quan el principal motiu que es troba en l'Exposició de Motius II, esmentada al principi del treball, és la recuperació de la confiança cap a l'Administració de Justícia, mitjançant una pena que podria donar seguretat a les famílies víctimes dels delictes comesos pel penat (Rubio Lara, 2016).

Per l'altra banda, en quant a les penes de llarga duració es podria arribar a debatre el mateix plantejament d'inconstitucionalitat presentat en aquest treball, tenint en

el Ministerio Fiscal, Instituciones Penitenciarias y las demás partes, la aplicación del régimen general de cumplimiento.

Constitucionalitat de la pena de Presó Permanent Revisable

compte que un penat pot arribar a ser condemnat fins a 40 anys sense possibilitat de llibertat fins a l'efectiu compliment d'aquesta pena, així doncs, serien realment constitucionals aquestes previsions? Tenint en compte que han sigut moltes les crítiques cap a la PPR, presentades fins ara, no tindria sentit mantenir unes penes de llarga duració que, molt probablement, podrien arribar a ser més dures que la pròpia regulació de la PPR.

6. CONCLUSIONS

La PPR ha sigut una novetat per a l'ordenament espanyol, considerant que cap CP del segle XX ha contemplat una pena de tal calibre. Aquest fet ha comportat moltes crítiques, principalment, al voltant de la seva constitucionalitat. El present treball, a través d'un anàlisi rigorós de la doctrina, jurisprudència i l'opinió de diversos autors, ha arribat a quatre conclusions, les quals es presentaran a continuació:

- (i) L'anàlisi, principalment, de les quatre garanties fonamentals per determinar el compliment efectiu del principi de certesa o legalitat, extret de la regulació de l'art. 25.1 CE, ha permès arribar a concloure que la PPR podria ser inconstitucional en termes de legalitat al no establir un màxim de compliment efectiu de la pena amb total certesa, deixant en mans del jutge aquesta decisió. No obstant, al preveure's una revisió, es compliria amb la majoria de les garanties, complint així amb el principi de certesa, fet que provocaria la constitucionalitat de la mateixa.
- (ii) De l'anàlisi de l'art. 25.2 CE s'ha vist, a través de les argumentacions dels diferents autors, l'establiment d'un període màxim de 15 anys de condemna per poder assegurar la reinserció, fet que a Espanya no es compliria amb la nova PPR. No obstant, l'ordenament espanyol ja regulava, prèviament a aquesta novetat, la regulació de penes privatives de llibertat de llarga durada que poden arribar fins als 40 anys. Per aquest motiu es podria pensar que una pena que preveu un límit mínim de 25 anys no sembla ser tant desbaratada en comparació amb aquestes penes de llarga durada i, per tant, al considerar la constitucionalitat d'aquestes penes de llarga durada enfront al principi de reinserció social, la PPR també s'hauria de considerar constitucional en termes resocialitzadors.
- (iii) En quant al Dret Comparat, els diversos ordenaments jurídics analitzats han deixat clara una regulació de la PPR menys restrictiva en termes comparatius al dret espanyol, establint aquest termini màxim de condemna ja esmentat en 15-20 anys com a període considerat adequat per garantir una reinserció i resocialització del penat. De la mateixa manera, el dret comparat estableix uns requisits considerats més objectivables als casos europeus i, per tant, donant una certa facilitat al penat per tal de no convertir la PPR en una cadena perpètua. Per

aquests motius, es creu que la pena no podria trobar una justificació en els ordenaments europeus. No obstant, la majoria de legislacions europees han justificat la cadena perpètua a través de la revisió de la pròpia pena, de la mateixa manera que fa l'ordenament espanyol, fent-la així constitucional. Així doncs, una pena que es considera perpètua no ho serà en el moment que es contempla la revisió, i encara menys si aquesta contempla períodes inferior a penes previstes actualment al CP.

Addicionalment, gràcies a l'argumentació per part del TEDH, i en concordança a l'exposat fins ara, es creu que la nova regulació s'hauria de considerar constitucional tenint en compte que aquesta preveu una revisió i, a banda dels excessius límits imposats, aquest simple fet ja dóna legalitat. D'aquests fets se'n desprèn que la PPR no seria contrària a l'art. 3 del CEDH.

- (iv) Per últim, es creu important destacar un altre punt a debatre, la necessitat de la pena. En aquest sentit, es creu que possiblement no hauria sigut necessària una condemna a perpetuïtat tenint en compte les penes de llarga durada existents en l'actualitat, com també el percentatge de criminalitat en descens. Si més no, les últimes reformes dutes a terme han vingut imposades per raons polítiques i per la necessitat de reafirmar una confiança per part de la societat cap a l'Administració de Justícia. Addicionalment, la previsió d'unes penes de llarga durada fan que la PPR quedi desbancada, en el sentit de que l'ordenament jurídic ja preveu condemnes per delictes greus, els quals cabria plantejar-se en el sentit, tant de la constitucional com la pròpia necessitat.

A mode de resum, el present treball ha arribat a la conclusió de que la PPR es pot considerar constitucional gràcies a la sola previsió de la revisió. Ara bé, es creu que aquesta constitucionalitat només troba la seva fonamentació en un sol fet, la revisió, deixant de banda altres qüestions com la seguretat jurídica del propi penat o la necessitat d'aquesta exposades fins ara. El treball vol afirmar la constitucionalitat de la PPR, tot i que, conclouent, es creu aquesta innecessària, sent en canvi necessària una reforma completa del CP adequant-se als reals delictes comesos en els últims anys per tal de complir amb la finalitat resocialitzadora de la pena.

7. BIBLIOGRAFIA

- Libres:

Acale Sánchez, M. (2013). *Sistema de penas*. Estudio crítico sobre el anteproyecto de reforma penal de 2012, Valencia, Tirant lo Blanch reformas.

Acale Sánchez, M. (2016). *La prisión permanente revisable: ¿Pena o cadalso?*, Madrid, Iustel.

Donderis, V. C. (2015). *Prisión perpetua y de larga duración: régimen jurídico de la prisión permanente revisable*, Valencia, Tirant lo Blanch.

Dworkin, R. (1997). *Taking Rights Seriously*. (Traducción castellana de Gustavino, M. (1984). *Los derechos en serio*, Barcelona, Ariel).

García Aran, M., et. al (2008). *Malas noticias. Medios de comunicación, política criminal y garantías penales en España*, (1ª edición), Valencia, Tirant lo Blanch.

González Cussac, J. L. (2015). *Comentarios a la reforma del Código Penal de 2015* (2ª edición), Valencia, Tirant lo Blanch.

Landa Gorostiza, J-M. (2016). *Prisión y alternativas en el nuevo Código Penal tras la reforma 2015*, Madrid, Editorial Dykinson.

Riezu, A. C. (2011). *Cadena Perpetua Y Las Penas Muy Largas de Prisión: Por Que Son Inconstitucionales en España* (Vol. 23), Madrid, Atelier Libros.

Rodríguez, A. D. (2016). *Ejecución de penas en España. La reinserción social en retirada*, Granada, Editorial Comares.

Roxin, C. (2007). "Cambios en la teoría de los fines de la pena". En el seu llibre *La teoría del delito en la discusión actual*, Lima, Grijley.

Torres, M. R. (2016). *La cadena perpetua en el derecho alemán y británico. La prisión permanente revisable* (1ª edición), Madrid, Iustel.

- Articles:

Arroyo, S. C. (2016). “Crónica y crítica de la implementación de la prisión permanente revisable en la reforma penal española (2012-2015)”. a *Revista Aranzadi Doctrinal*, (4), 231-272.

Burón, J. N. (2015). “La duradan del cumplimiento efectivo de la nueva pena de” prisión permanente revisable” introducida por la la Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, de reforma del Código Penal”. a Revista Aranzadi Doctrinal, (6), 27-39.

Cid Moline, J. (1998). “*Derecho a la reinserción social*”. a *Jueces para la democracia*, (32), 36-48.

Daunis Rodríguez, A. (2013). “La prisión permanente revisable: principales argumentos en contra de su incorporación al acervo punitivo español” a *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 3ª época, (10), 65-114.

De la Cuesta Arzamendi, J.L. (2003), “*El principio de humanidad en derecho penal*”. a *Eguzkilore*, (23).

De la Cuesta Arzamendi, J.L. (2013). “*El principio de humanidad en Derecho Penal*”. a *Revista Penal México*, (4).

Demetrio Crespo, E. (2013). “La pena de prisión permanente revisable en el Anteproyecto de 2012 de reforma del Código Penal”. a *Revista Jurídica La Ley* (2013/1).

Díaz, M. P., i Nieto, D. S. (2016). “El asesinato para facilitar la comisión de otro delito o para evitar que se descubra: La propuesta de dos nuevas modalidades de asesinato en el Código Penal español”. a *Revista Jurídica Universidad Autónoma de Madrid*, (29).

Exposición de Motivos de la Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal.

Férrnandez Bermejo, D. (2014). “*Una propuesta revisable: la prisión permanente*”.

a La Ley Penal, (110), 75-87.

Fernández, R. R. (2015). “La nueva pena de” prisión permanente revisable” y el Derecho comparado.” a Actualidad jurídica Aranzadi, (901), 5.

Ferrajoli, L. (1992). “*Ergastolo e diritti fondamentali*” en Dei delitti e delle pene, (2).

Gago, M. L. L. (2013). “*La nueva prisión permanente revisable.*” a Diario La Ley, (8191), (2).

Gómez, S. L. (2014). “*La prisión permanente revisable y los «beneficios penitenciarios».*” a La ley penal: revista de derecho penal, procesal y penitenciario, (110).

Gutiérrez, P. S. (2015). “La prisión permanente revisable protagoniza la reforma del Código Penal.” a Actualidad Jurídica Aranzadi, (903).

Ilustre Colegio de Abogados de Madrid (2015). “Cuadro comparativo. Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. a Observatorio de la Justicia y de los Abogados.

Juanatey Dorado, C. (2012). “Política criminal, reinserción y prisión permanente revisable”. a ADPCP, (65), 127-153.

Lara, P. A. R. (2016). “Pena de prisión permanente revisable: análisis doctrinal y jurisprudencial. Especial atención a sus problemas de constitucionalidad.” a Revista Aranzadi Doctrinal, (3), 131-172.

Nistal Burón, J. (2015) “La duración del cumplimiento efectivo de la nueva pena de ‘prisión permanente revisable’ introducida por la Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, de reforma del Código Penal”, a RAD, núm. 6, págs. 1-9

Pantaleón Díaz, M. i Sobejano Nieto, D. (2014). “El asesinato para facilitar la comisión de otro o para evitar que se descubra: la propuesta de dos nuevas

modalidades de asesinato en el código penal español”. a RJUAM, (29), 213-237.

Pascual Matellán, L (2015). “La prisión permanente revisable. Un acercamiento a un derecho penal deshumanizado.” a Clivatge, (3), 51-65.

Ramos, L. R. (2000). “*Constitucionalidad de la prisión perpetua*”. a El País, 17-11-2000: 15.

Sánchez-Ostiz Gutiérrez, P. (2015). “Comentarios acerca del sistema de penas en la proyectada de reforma del Código Penal español”. a Indret, (2), 1-26.

- Webgrafia:

Congrés dels Diputats (2016). *Proyecto de Ley*. Recuperat 28 de desembre de 2016 des de [http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Iniciativas?piref73_2148295_73_1335437_1335437.next_page=/wc/servidorCGI&CMD=VERLST&BASE=IW10&FMT=INITXDSS.fmt&DOCS=1-1&DOCORDER=FIFO&QUERY=\(121%2F000065*.NDOC.\)](http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Iniciativas?piref73_2148295_73_1335437_1335437.next_page=/wc/servidorCGI&CMD=VERLST&BASE=IW10&FMT=INITXDSS.fmt&DOCS=1-1&DOCORDER=FIFO&QUERY=(121%2F000065*.NDOC.))

Consell General del Poder Judicial (2013). *Informe al Anteproyecto de Ley Orgánica por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal*. p. 25. Recuperat 28 de desembre de 2016 des de http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Poder_Judicial/Consejo_General_del_Poder_Judicial/Actividad_del_CGPJ/Informes/Informe_al_Anteproyecto_de_Ley_Organica_por_la_que_se_modifica_la_Ley_Organica_10_1995_de_23_de_noviembre_del_Codigo_Penal

Duva, Jesús (2014): “*La delincuencia tiende a la baja*”. Recuperat 03 de noviembre de 2014 des de http://politica.elpais.com/politica/2014/07/19/actualidad/1405787688_235695.html.

Ministerio de Justicia (2012). *El Gobierno aprueba el Anteproyecto de reforma del Código Penal*. Recuperat 28 de desembre de 2016 des de <http://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/Portal/1292358725601?blobheader=appli>

[cation%2Fpdf&blobheadername1=Content-
Disposition&blobheadername2=Medios&blobheadervalue1=attachment%3B+file
name%3D121011_Nota_de_prensa_Anteproyecto_Codigo_Penal.pdf&blobheadervalue2=1288777317612](#)

- Jurisprudència:

Sentència del Tribunal Constitucional (Sala Primera), núm. 129/2006, de 24 d'abril de 2006. RTC\2006\129.

Sentència del Tribunal Constitucional (Sala Primera), núm. 28/1988, de 23 de febrer de 1988. RTC\1988\28.

Sentència del Tribunal Europeu de Drets Humans (Gran Sala), *Caso Vinter y los otros vs. Reino Unido*, de 9 de juliol de 2013. JUR\2013\250376.

Sentència del Tribunal Europeu de Drets Humans (Sala 4^a), *Caso Vinter y los otros vs. Reino Unido*, de 17 de gener de 2012. JUR\2012\14935.